

SINI MONONEN

Filosofia taiteena

Emanuele Coccia tiedontuotannon tavoista

Filosofi Emanuele Coccia (s. 1976) teki kansainvälisen läpimurtonsa vuonna 2016 julkaistulla teoksellaan *La vie en plantes. Une métaphysique du mélange*. Kolme vuotta sitten nimellä *Kasvien elämä* (suom. Jussi Palmusaari, Tutkijaliitto) ilmestyneestä kirjasta nostetaan usein esiin provokatiivinenkin ajatus kasveista ”animaalisen rasismien” kohteina eli olentoina, jotka jäävät suurten tarinoiden ulkopuolelle. Nämä suuret tarinat vaikuttavat osaltaan maailmanselityksen lisäksi kulttuuriseen arvomuodostukseen. Ennen kaikkea *Kasvien elämä* on kuitenkin yritys muuttaa näkökulmaa ihmiskeskeisestä kasvikeskeiseksi. Kirja käsittelee sekoittumisen metafysiikkaa, jossa oleva avautuu maailmalle ja sulautuu siihen ”koko ruumiillaan ja olemisellaan, erottamatta muotoa tai funktiota”¹.

Vuonna 2005 Firenzen yliopistosta väitellyt Coccia on kirjoittajana suuria yleisöjä tavoittava ja laajasti filosofian, estetiikan ja taiteen kentän eri aiheita tarkasteleva. Hän on kirjoittanut kasvien ohella ainakin kuvien ontologiasta. Suomennetun *Kasvien elämän* lisäksi häneltä on julkaistu teokset *La trasparenza delle immagini. Averroè e l'averroismo* (2005), *La vie sensible* (2010), *Le bien dans les choses* (2013) ja *Filosofia della casa. Lo spazio domestico e la felicità* (2021). Vuonna 2009 ilmestyi yhdessä Giorgio Agamben kanssa toimitettu antologia *Angeli. Ebraismo Cristianesimo Islam*, joka käsittelee enkeleitä kristinuskossa, juutalaisuudessa ja islamissa. Coccia on toiminut vuodesta 2011 Pariisin École des hautes études en sciences sociales -tutkimusinstituutin apulaisprofessorina. Coccian viimeisin kiinnostuksen kohde on muoti, josta hän valmistelee dialogimuotoon kirjoitettua kirjaa yhdessä Guccin entisen taiteellisen johtajan Alessandro Michelen kanssa.

Coccia vieraili syyskuussa Helsingissä Taideyliopiston Kuvataideakatemia ja Saastamoisen säätiön kutsumana. Tanssin talolla järjestetyllä luennolla hän puhui otsikolla ”Don't Call Me Gaia: Notes For a Planetary Art” planeetasta, ilmaston muutoksesta, taiteen merkityksestä, videopeleistä ja siitä, kuinka meidän on pyrittävä tuntemaan maailma ”taiteen tavoin”. Luennon taustalla saattoi havaita viime vuosina suosittujen jälkihanuististen teorioiden vaikutuksen, vaikka niitä ei mainittukaan suoraan. Taiteenkin kentällä kiinnostusta herättäneistä antroposentrisistä keskusteluista muistutti kuitenkin muun muassa Coccian ajatus ihmisistä planeetarista näkökulmasta

”huonona ilmaa”, joka iskee maapalloon kuin myrsky tai tsunami.

Luennon kantava teema oli ajatus taiteesta ja luovasta ajattelusta tiedonmuodostuksen tapana. Tämä taiteellisesta tutkimuksesta ja esseistisestä kirjoitusperinteestä tuttu luova retoriikka tihkuu myös *Kasvien elämän* riveiltä. Coccian kirjoitustyyli on esseistinen, ja hän viljelee tekstissään runsaasti metaforia: esimerkiksi kasvilähtöisessä fenomenologiassa olemisen tapaamme ohjaavat paikallisuutta kuvaavat juuret sekä kosmosta kohti kurottavat latvat. Juuriin sisältyy paikallisuuden lisäksi ajatus aivoista ja tiedosta, joka vaikuttuu vaihtamisen ja rikastumisen prosesseissa. Niin ikään ilmaa ja kosmista ympäristöämme kohti ojentuminen viittaa erilaisille vaikutteille alttiiksi asettumiseen ja antautumiseen maailman affektiiviselle ”säälle”.

Kuinka päädyit ajattelemaan kasveja?

Oikeastaan kysymys kasveista on kulkenut mukanani jo varhaisesta vaiheesta asti. Vietin teini-ikäisenä viisi vuotta maatalousoppilaitoksessa, jossa kaikki arjen rutiinit keskittyivät kasvien elämään. Kehitin tuona aikana jonkinlaisen alitajuisen käsityksen maailmasta kasveihin perustuvana. Tämä liittyi myös ajatukseen tiedontuotannosta: Mikä on kasveja koskevan tiedon fokus? Onko kyse kasveja koskevasta tiedosta vai perustavammasta tiedontuotannosta, halustamme ymmärtää maailmaa laajemmin? Kasvit ovat olemassaolomme perusta, ja siksi niitä koskeva tieto koskee myös laajemmin elämää yleensä. Kuitenkin käsityksemme kasveista on rajallinen. Saatamme tunnistaa jonkin kasvin tai puun, mutta emme välttämättä ajattele kasveja tämän enempää. Syy kapealle ajattelulle löytyy sosiologiasta. Emme pidä kasveihin liittyvää tietoa yhtä merkittävänä kuin vaikka kykyä tunnistaa Picasson teoksia – kasveihin liittyvälle havaitsemiselle ja tiedolle ei anneta samanlaista painoarvoa. Ajattelemme, että esimerkiksi maalaustaiteen havainnointi saa meissä aikaan vaikutelmia, mutta yhtä hyvin voisimme ajatella, että arjessa tehty havainto kasveista tekee saman: kaikella on paikkansa, aaltopituutensa, merkityksensä ja yhteytensä muihin asioihin.

***Kasvien elämä* on kirjoitettu tyyllillä, joka ei ole enää muodissa akateemisessa maailmassa. Kirjan esseistinen tyyli oli akateemisen kulttuurin ytimessä vielä muutama vuosikymmen sitten, mutta se on marginalisoitunut 2000-luvulle tultaessa. Kirja on viitteistetty tiuhaan loppuviitteillä, mutta itse leipäteksti luo**

”Huonosti kirjoitettu on huonosti ajateltu.”

vaikutelmaa keskustelusta kasvien kanssa. Onko tämä ollut tietoinen valinta?

On vaikea käsittää, miksi ihmiset eivät haluaisi huomioida kirjoittamisen tapaan. Kirjoittamisessa ei ole kyse pelkästään sisällöstä. Kieli on muotoa, ja kirjoittaessa on kiinnitettävä huomiota muotoon ja muodon tuottamiseen. Ilmiö on sama kuin maalaustaiteessa, jossa on välttämättömyyden suunnata huomio väreihin. Kirjoittaminen on aina taidetta samaan tapaan kuin maalaus, kuvanveisto tai musiikki. En tiedä, miksi akateemisessa maailmassa teeskennellään, että näin ei olisi. Ei ole olemassa ei-esteettistä tapaa kirjoittaa – on suuri valhe väittää muuta. On olemassa hyvää ja huonoa taidetta, mutta kirjoittamisen tapauksessa ei ole olemassa ei-taidetta. Aina kun olemme tekemisissä kirjoittamisen kanssa ja ilmaisemme ideoita kirjoittaen, olemme tekemisissä aistimaailman kanssa – ja tässä on kyse taiteesta. Näin ollen olemme kaikki taiteilijoita, myös tieteilijät. Jos tieteilijä ei kykene työskentelemään erilaisten kirjoittamisen muotojen kanssa, hän tekee huonoa tiedettä. Kirjoittamisen muoto ei ole mikään ulkokohtainen asia, vaan tämä on aivan perustavanlaatuinen kysymys. Huonosti kirjoitettu on huonosti ajateltu.

Esseistisen tekstin kirjoittamiseen liittyy toki myös erilainen prosessi kuin tieteellisiin menetelmin tuotettuun tietoon. Sanoisitko, että näitä tekstilajeja erottaa myös jonkinlainen illuusio objektiivisuudesta?

Ei, ei, kyse ei ole objektiivisuudesta. Muutenhan joutuisimme väittämään, että taide ei ole objektiivista, mutta kaikki voi olla sitä. Lopulta kyse on politiikasta. Akatemia ja yliopistot yrittävät pakottaa kirjoittajat yhteen tyyliin eri syistä ja teeskentelevät, että tiede on ainoa väylä totuuden ilmaisemiseen, mutta tiedämme hyvin, että totuuden voi ilmaista hyvin monella eri tavalla ja eri ilmaisukeinoja käyttäen. Kyse ei siis ole epistemologiasta. Kyse on puhtaasti politiikasta ja hallinnollisista kysymyksistä.

Mainitsit luennossasi, kuinka taidenäyttely voi olla oppimisen paikka. Olet ollut muun muassa vuonna

2009 mukana Pariisin Cartier Foundation for Contemporary Artin *Puut*-näyttelyssä, jossa taiteilijat, filosofit ja puutarhurit käsittelivät puiden kulttuuria. Totesit, että esimerkiksi ilmastokriisiin pääsee usein ilmiönä paremmin käsiksi näyttelyssä kuin monen muun viestintäkanavan avulla. Käytit esimerkkinä metsää ja puhuit siitä, kuinka voimme näyttelyssä ymmärtää metsän. Mitä tarkoitat tällä?

Näyttely tuo yhteen eri elementtejä: sellaisia, jotka hakeutuvat luontaisesti toistensa läheisyyteen, ja toisaalta sellaisia, jotka ovat useimmiten toisilleen vieraita. Näyttelyssä elementtejä yhdistää se, että ne jakavat jonkin yhteisen idean. Pelkkä idea ei kuitenkaan riitä perustelevaan näyttelyä, sillä jos idea olisi riittävä, siitä kirjoittaminen olisi tarpeeksi. Näyttelyn perusluonteeseen kuuluu, että objektit puhuvat omalla tavallaan käsillä olevasta aiheesta. Tämä on erittäin kiinnostavaa, jos ajatellaan laajemmin maailmaa tai universumia. Voidaan kysyä, millä tavalla tila tuottaa tietoa. Yliopistot fetisoivat kielen väittäessään, että kieli on ainoa tapa päästä tietoon käsiksi. Jokaisen akateemikon oletetaan kirjoittavan kirjoja ja artikkeleita. Näyttely sen sijaan lähtee liikkeelle ajatuksesta, että tietoa voi tuottaa tuomalla eri asioita yhteen, järjestelemällä maailmaa uudelleen. On äärimmäisen kiinnostavaa, kuinka erilaisia asioita – kuten vaikkapa kuvia, tuoksua ja esityksiä – siirtämällä voi tuottaa tietoa maailmasta. Tästä syystä näyttelyt ovat myös niin tehokkaita: ne ovat ainoita paikkoja, joissa tällainen tiedontuotanto on mahdollista.

Jos ajatellaan esimerkiksi viestintää ilmastonmuutoksesta, sitä tehdään toki monessa eri rekisterissä. Esimerkiksi luonnontieteiden ja filosofian tapa sanallistaa, hahmottaa ja selittää ilmiö on erilainen. Toisaalta media ja näyttelyt viestivät ilmastonmuutoksesta myös muilla tavoilla. Kuinka näet nämä eri rekisterit ja niiden vaikutuksen? Entä mitä voisimme ajatella eri viestintätapoihin liittyvästä affektiivisuudesta ja siitä,

miten se vaikuttaa tapaamme havaita ja ymmärtää maailmaa ja eri ilmiöitä, kuten ilmastomuutosta?

Puhuin luennotalla Oslon näyttelystä², jossa yhtenä elementtinä oli villa. On eri asia lukea villaan liittyvästä ilmastoproblematiikasta kirjasta kuin kokea asia näyttelyssä, jossa koko keho prosessoi tietoa villasta. Tässä mielessä näyttelyssä on erityinen huomion ja liikkeen ekonomia. Näyttelyn viesti koskettaa kaikkia aisteja ja on siksi painavampaa kuin pelkkä luettu teksti. Näyttely myös puhuvat tilasta käyttämällä tilaa itseään. Tässä mielessä näyttely on kommunikaationa läsnäolevampi ja suorempi ja vähemmän abstrakti kuin teksti. Sanoilla kommunikoinnin ohella viestintää voidaan laajentaa myös monilla muilla välineillä.

Meidän on lopetettava taiteen ja tieteen välinen eronteko, joka kytkeytyy paljon enemmän politiikkaan kuin asioiden todelliseen luonteeseen. Otetaan yksinkertainen esimerkki: 50 vuotta sitten ranskalainen botanisti, Francis Hallé, esitteli ajatuksen puiden arkkitehtuurista. Puut poikkeavat eläimistä siinä, että ne kasvavat koko ajan. Elävinä olentoina ne määrittävät jatkuvasti muotoaan tilassa. Ilmiön havainnollistaminen esimerkiksi valokuvauksen keinoin on kuitenkin mahdotonta, sillä puun muoto ei tallennu valokuvaan. Tarvitaan siis piirtämistä, siihen liittyvää pohdiskelua ja taitoa. Hallé oli erinomainen piirtäjä, jonka ajattelussa yhdistyivät luova toiminta ja tiede. Uskon, ettei ihminen voi olla tieteilijä ilman kykyä olla luova, ja samoin taide vaatii maailman hahmottamisen taitoa. Näin ollen taide ja tiede ovat aina yhteydessä toisiinsa – näiden tietämisen tapojen välinen suhde on hyvin intiimi.

Suomessa keskustellaan nykyisin paljon taiteen ja taiteeseen liittyvän kulttuurin, kuten taidejournalismin ja kritiikin, merkityksestä. Aika usein kysytään, mikä merkitys taiteella on tai mitä merkitystä kritiikillä on. Millaisia ajatuksia tämä herättää? Onko vastaavaa ajattelua mielestäsi laajemminkin havaittavissa tässä ajassa?

Eurooppa sai alkunsa taiteeksi kutsumamme ilmiön vuoksi. Voisimme nimittää sitä, mitä kutsumme taiteeksi tänä päivänä – kuten vaikkapa Giorgio Vasarin töitä – myös kulttuuriksi. Taiteeseen liittyviin ilmiöihin kytkeytyy erittäin monimutkaisia diskursseja. Maalaaminen on monimutkainen intellektuaalinen prosessi, samaan tapaan kuin matematiikka tai kirjallisuus. Taiteen tekeminen on aina jonkinlaista teorian kehittämistä fysiikan tai filosofian tapaan. Ei ole mahdollista ajatella, että taide voisi elää ilman näiden teorioiden sanallistamista, joten se tarvitsee aikalaismomentaaria. Esimerkiksi nykytaide on luonut itsensä siten, että se kommentoi olemassaolollaan yhtä aikaa taideobjektia ja teoriaa taideobjektista. Siksi taide tarvitsee taidepuhetta ympärilleen. Taiteen koko oleminen on niin voimakkaasti diskurssiin sidottu, että sen sivuuttaminen hävittää jo taiteen itsensä. Taideteos ei ole itseriittoinen.

Ajatus siitä, että taide ei olisi yhteydessä siitä käytävään puheeseen, on fasistinen. Se on käytännössä vaatimus ajatella ilman sanoja, mikä on uskomattoman

typerä ajatus. Ihmisen elämään kuuluu, että meidän on voitavat puhua elämästä ja siitä, kuinka elämme. Meidän on puhuttava taiteesta, koska se on kaikista tärkeintä elämässä – tietenkin on. Ja tätä puhetta varten on kehitettävä oma kielensä, koska ilman sitä ei voi käsitellä taiteen monimutkaisia diskursseja. Samaan aikaan tämä ajatus on vaarallinen: taide tarvitsee ja ei tarvitse omaa diskurssiaan. Tarvitsemme kritiikkiä ja taidehistoriaa, sillä ilman näitä konteksteja taide ei voi olla olemassa eikä tule ymmärretyksi. Taiteesta puhuminen muistuttaa tiedettä siinä mielessä, että se on taiteen tuomista merkitykselliseen kontekstiin, mikä on aivan oleellista taiteen olemuksen ymmärtämiseksi.

Kasvien elämä -kirjan kirjoittamisen jälkeen olet työskennellyt muun muassa muodin parissa ja tehnyt yhteistyötä Guccin kanssa. Minkälaisesta yhteistyöstä on kyse?

Keskustelemme projektissa Guccin entisen taiteellisen johtajan, Alessandro Michelen, kanssa muodista taiteena. Muoti juontaa juurensa taiteena 1900-luvun alun taiteen edelläkävijöiden ajatuksiin, joiden mukaan elämän ja taiteen tulee olla yhtä. Muoti on tässä mielessä äärimmäisen tärkeää. Olemme kaikki tekemisissä vaatteiden kanssa joka päivä, joten muoti on eräänlainen Troijan hevonen, joka vie meidät kuin varkain taiteen pariin. Muoti on taiteen laji, joka onnistuu tulemaan lähemmäs elämää kuin mikään muu taiteen alue, päivittäin. Tämän vuoksi muoti kiinnostaa minua. Michele on sitä mieltä, että taidetta tehdäkseen tarvitsee filosofiaa, ja Guccin taiteellisena johtajana hän toi filosofian catwalkille. Tarvitsemme filosofiaa muodin maailmasta, jotta voisimme ymmärtää sitä. Projektissamme on oikeastaan kyse dialogista tämän aiheen ympärillä.

Tuotannossasi olet käsitellyt myös arjen estetiikkaa. Keväällä 2024 teoksestasi *Filosofia della Casa* ilmestyy englanninnos *Philosophy of the Home. Domestic Space and Happiness* (Penguin). Ilmeisesti muodin ajattelu jatkaa arjen estetiikan teemoista?

Kyllä, muoti vaikuttaa jokapäiväiseen elämään. Siinä on kyse jostain hyvin arkisesta, mutta samaan aikaan myös arjen yläpuolelle nousevasta. Muoti vaikuttaa kehojemme muotoon. Se ei ole pelkkää identiteetin kommunikointia vaan muodon antamista keholle. Kommunikoidessani en anna muotoa itselleni, mutta kun puen päälleni vaatteen, kehoni muuttuu. Tässä mielessä on kyse paljon suuremmasta asiasta kuin kommunikaatiosta. Muoti muovaa kehoamme, sitä keitä olemme.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Emanuele Coccia, *Kasvien elämä. Sekoittumisen metafysiikka*. (La vie des plantes. Une métaphysique du mélange, 2016). Suomeksi Jussi Palmusaari. Helsinki, Tutkijaliitto 2020, 48.
- 2 Oslon näyttelyllä Coccia viittaa 26.5.–1.10.2023 Norjan kansallismuseossa esillä olleeseen näyttelyyn Oltre Terra. Why Wool Matters. Verkossa: nasjonalmuseet.no/en/exhibitions-and-events/national-museum/exhibitions/2023/oltre-terra.-why-wool-matters/ Näyttelyä varten kirjoittamaansa tekstissä Coccia kuvaa eri materiaalien suhdetta toisiinsa.